

Однос цркве и државе данас је једно од најзначајнијих питања у демократском конституисању и функционисању нашег друштва. Оно је посебно актуелно у транзиционим земљама када улога цркве постаје предмет великих спорова. Зборник *Нове српске политичке мисли* посвећен овој теми обухвата текстове у којима се отварају многобројна питања значајна за разматрање овог сложеног и противречног односа, при чему је посебна пажња посвећена историјској, традицијској, али и савременој димензији овог односа.

Милан Радуловић је у тексту „Односи државе и верских заједница у Србији у другој половини 20. века“ уочио одређене фазе у односу верских заједница и државе: време терорисања, време контролисања, манипулације, импровизовања и време легализације, афирмације и интегрисања. За њега би законско утврђивање новог правног положаја црква и верских заједница одразило успостављање континуитета у правном субјективитету који су имале у законодавству Краљевине Србије и Југославије. На тај начин била би отклоњена правна деградација и свођење цркве на обично удружење грађана или приватно правно лице. Признавањем и институционалним гарантовањем пуне аутономије цркви демократско друштво потврђује историјску самосвест и зрелост, а у истинској историјској светлости сагледава се очигледна чињеница да се друштвене и државне организације мењају кроз историју, настају и нестају, при чему је организација цркве старија, стабилнија и трајнија, наводи аутор, истовремено доводећи у питање апсолутизовање индивидуалних човекових права када се олаким тумачењима долази до покушаја да се она на исти начин поштују и примењују у реалној цркви.

„Као сваком грађанину, тако је и свакој националној мањини зајемчено право да припада већинској или некој другој цркви у својој матици, као и да оснива своје цркве. Да ли из тога произлази могућност и право да неко, нпр. у Србији, оснује нову католичку или нову православну цркву мимо Ватикана и мимо Српске православне цркве? Мада привидно у колизији са апстрактним начелима о зајемченим слободама појединца, одговор на ово питање је јасан: не може зато што те цркве већ постоје, па би апсолутизовањем права сваког појединца или сваке групе била угрожена њихова стечена већинска права, старија и већа од новијих начела слободе вероисповедања.“

Пише: Маринко М. Вучинић
недеља, 06 јануар 2008 13:44

Ово је важно становиште за расправу о праву да се формирањем нових држава на простору бивше Југославије стиче аутоматско право за заснивање нових националних цркава. За овог аутора од посебног значаја је да је дошло до поступног навикавања наших грађана на то да је држава у којој живе изворно мултирелигијска заједница.

Срђан Баришић је описао различите моделе односа цркве и државе (модел државне цркве, модел потпуне одвојености цркве од државе, модел правне дистинкције и модел тзв. сарадничке сепарације). Он је посебно нагласио да је продор светог у јавну сферу ишао у два правца – у политизацију религије и религијског уопште, и религизацију политичког и политике. Према овом аутору, секуларизација се није одвијала првенствено у склопу модернизацијских процеса, што је било различито од спровођења секуларизације на западу. Веома је битна тврдња аутора да је значај религијских традиција у очувању етничког и културног идентитета довео до тога да се религија појављује као политичка чињеница која је дубоко укорењена у националном идентитету, што је исходovalo тиме да се нација стално изједначава с религијом, етничка припадност с конфесионалном.

„Држава је форсирала националну идеологију у оквиру које је религија имала веома значајну улогу, а црква је ту видела своју могућност да се уз национализам врати на друштвену позорницу након петодеценијског маргиналног живота у секуларизованом комунистичком друштву. Процес десекуларизације често се некритички посматрао као искључиво инициран од одређених верских организација, док су се, чини ми се, улога и интереси државе у том поменутом процесу, тачније владајућих политичких елита, често запостављали.“

Говорећи о досадашњем односу цркве и државе у Србији, Гордана Живковић је указала на опасност злоупотребе транзицијског демократског амбијента, тако да свако има „неприкосновено“ право да под црквом подразумева шта год му падне на памет а да при томе нема свест о томе да би требало да има бар неко елементарно знање о цркви и верском учењу. „Треба одмах отворено рећи да свако занемаривање 'метафизичке' црквене димензије значи, фактички, свођење цркве на пуку 'емпиријску' димензију, па тако и грубо изједначавање са свим осталим друштвеним установама.“

Гордана Живковић је посебно нагласила улогу тзв. грађанских фундаменталиста у бескомпромисним нападима на Српску православну цркву и њену недозвољену и све већу политизацију. Она се, при томе, залаже за учешће цркве у друштвеном животу јер једино тако може изаћи из свог затвореног круга. Важно је такође истаћи став ове ауторке да би „сама Српска православна црква морала учинити велики напор како би

Пише: Маринко М. Вучинић
недеља, 06 јануар 2008 13:44

коначно напустила један устаљени и затворени 'круг' у коме функционише углавном као 'сервис' за задовољавање човекових искључиво верских потреба и непосредније се укључи у јавни друштвени живот. То уједно значи да би она у времену које је пред њом морала пронаћи ваљани одговор на питање на који се начин може обавити тзв. рецепција православља у данашњој секуларизованој и атеизираној српској култури, стваралаштву, моралу, друштвеном опхођењу. Према томе, питање промене положаја цркве у нашем друштву данас је 'судбински' повезано с питањем његовог демократског трансформисања. Без демократије, наиме, не може бити ни слободне цркве у слободном друштву.“

Александар Ђаковац је у кратком историјском прегледу пружио довољно аргумената за тезу да између цркве и државе постоји стални антагонизам и да се црква редовно јавља у различитом интензитету као својеврсна опозиција свим државним уређењима и политикама. Црква, дефинитивно, идентитет не црпе из овог света, него из царства Божјег које још није дошло, које је есхатолошко, али које је Духом светим већ присутно у историји. Он не доводи у питање секуларизацију савременог друштва у коме хришћанство може наћи своје природно место, које није само историјски и политички одређено. При томе, посебно наглашава снагу и утицај моралног ауторитета цркве у друштвеном животу, али јој зато нико не може – како се то иначе све чешће чини – одрећи право да јавно заступа своје вредносне ставове и процене, моралне и друге квалификације различитих потеза власти или збивања у друштву. Ђаковац истиче да црква има задатак да пред светом сведочи јеванђеље и долазак царства Божјег. Ова улога цркве као да је у нашем савременом друштву веома скрајнута. Њена права држава је Јерусалим који долази с неба. Црква свој живот гради из есхатона, али живи у историји, и не сме и не може да буде равнодушна према њој управо због мисије цркве чије је оваплоћење у спасењу читавог света.

Бојан Јовановић је проблематизовао однос световне и духовне власти, наглашавајући да је однос државе и цркве у Србији прошао све моделе односа осим папоцезаризма. Он је расправљао и о појави комунистичког цезаропапизма који је омогућавао технологију политичког контролисања цркве од државе. Према његовом мишљењу, суштина Титовог владања црквом била је заснована на претходном уништавању њене економске моћи и маргинализацији њеног иначе негативно стигматизованог социјалног статуса. Он се одредио и према релацији искрене религиозности и постојања верске толеранције. „Права и искрена религиозност искључује нетолерантност и насиље, јер је однос према другим верницима у контексту развијања толеранције и слободе у заједничком животном простору показатељ сопствене религиозности.“

Драгољуб Ђорђевић је у тексту „Социологија православља и социјално учење СПЦ“ отворио важну расправу о томе да ли у СПЦ постоји јасан концепт социјалне политике.

Пише: Маринко М. Вучинић
недеља, 06 јануар 2008 13:44

Он тврди да не постоји и да је улога социологије православља да помогне у заснивању социјалног учења, а самим тим омогући СПЦ-у да спремно дочека неопходно интегрисање у структуре цивилног друштва.

У тексту Оливера Потезице „Однос ислама према другим религијама“ проблематизује се ово изузетно значајно питање у функционисању савремених исламских друштава и држава. Он с правом указује на то да се однос ислама и других религија често приказује у изразито негативном светлу, што доводи до узајамног неразумевања и сукобљавања. Потезица износи становиште да у исламском свету није било секуларизације као што је то било у западном политичком искуству јер се однос државе и свештенства различито развијао у односу на искуства хришћанског света. Аутор заступа мишљење да питање односа религије и политике није идентично са питањем односа цркве и државе. Ислам је вера која подразумева однос човека према Богу без посредовања свештенства. Није, стога, чудно што данас, примера ради, муслимани више говоре – често и с правом – о исламофобији у западном свету, него што постављају питања верске толеранције или секуларизма, која су за њих без већег значаја. У већини савремених исламских земаља однос државе и цркве могао би се описати као цезаропапизам (на пример, у Саудијској Арабији) мада има земаља у којима постоји неки облик еклесиократије, односно уставне теократије (Иран). Потезица закључује да су се у протеклим вековима муслимани различито постављали према следбеницима других религија – од потпуне толеранције до апсолутне нетолеранције.

Слободан Г. Марковић је у тексту „Клерикализам у Србији: привид или стварност“ размотрио питање клерикализације. Да ли је чињеница да је СПЦ од потпуно маргинализоване постала једна од најугледнијих институција у друштву довољна за тврдњу о преовлађујућем процесу клерикализације српског друштва, која се може чути из редова грађанских политичара и интелектуалаца. Марковић истиче да је за клерикализацију у једном демократском друштву потребно да се испуне бар три услова. Да број тзв. институционалних верника знатно прелази половину становништва, да постоји историјска традиција јаког клерикалног духа и да црква, као институција, поседује довољно економске и политичке моћи да се наметне држави као једнак или старији партнер. У изузетно аргументованој и историјски фундираној анализи Марковић је недвосмислено показао да СПЦ нема стварног потенцијала за спровођење снажније и дубље клерикализације друштва у Србији, јер уверених верника има 8,5 одсто. Историјско искуство Србије је стална доминација државе над црквом, а сама СПЦ није никада имала озбиљну економску и политичку моћ да би могла да клерикализује и теократизује српско друштво. Овај текст је редак пример озбиљног и аналитичког приступа теми клерикализације у Србији и може послужити као изванредна основа за идеолошки неострашћену расправу о стварним дOMETИМА клерикализације и христанизације у Србији.

Пише: Маринко М. Вучинић
недеља, 06 јануар 2008 13:44

Зборник *Црква и држава* је посебно значајан због тога што су у њему објављена дела аутора различитих опредељења који су изнели много критичких и полемичких ставова. Тиме нас овај зборник упућује на то да се о односу државе и цркве мора говорити на озбиљан, политички и идеолошки неострашћен начин, јер једино аргументована расправа може допринети ширењу и продубљавању наших знања о стању и односима у нашим верским установама и заједницама. Овај зборник даје изузетан допринос расправи о односу државе и цркве, која захтева уравнотежен и политички веома осетљив и избалансиран приступ овом питању.

22. јануар 2008. године